

Financiële gevolgen van echtscheiding op de lange termijn

Anne Marthe Bouman

Gescheiden vrouwen die binnen vijf jaar na de echtscheiding geen nieuwe partner vinden, gaan er fors in koopkracht op achteruit. Gaan ze in deze periode wel met een nieuwe partner samenwonen, dan ondervinden ze nauwelijks financieel nadeel van de echtscheiding. De totale groep gescheiden vrouwen zit na zeven à acht jaar weer op het koopkrachtniveau van vóór de echtscheiding. Voor mannen heeft een echtscheiding over het algemeen geen nadelige gevolgen voor de koopkracht. Bijna twee derde van de mannen heeft binnen vijf jaar weer een nieuwe partner. Hun koopkracht neemt, in vergelijking met die van mannen zonder nieuwe partner, toe. De koopkrachtachteruitgang die vrouwen vlak na de echtscheiding ondervinden, kan worden opgevangen door het aangaan van een nieuwe relatie en/of door te gaan werken. Het effect van een nieuwe partner is groter dan dat van betaald werk, omdat meer mannen en vrouwen na de echtscheiding een nieuwe partner vinden dan betaald werk.

1. Inleiding

Vrouwen gaan er na een echtscheiding soms fors in koopkracht op achteruit, terwijl de meeste mannen er in koopkracht op vooruit gaan.

De gemiddelde koopkrachtachteruitgang van vrouwen in het jaar na echtscheiding is 23 procent. Dit komt doordat het relatief hoge inkomen van de man wegvalt en de lasten niet meer gedeeld kunnen worden (Poortman, 2002; Bouman, 2004a).

Hieronder zal worden nagegaan welke gevolgen een echtscheiding heeft voor de koopkracht op de wat langere termijn. Is de teruggang in koopkracht voor vrouwen blijvend, of komen ze na enkele jaren weer op hun oude koopkrachtniveau, bijvoorbeeld doordat ze een nieuwe partner krijgen of gaan werken?

Uit onderzoek van Van Huis en Visser (2001) is gebleken dat bijna een derde van de gescheiden personen binnen een jaar na de echtscheiding weer een nieuwe partner heeft. Binnen drie jaar heeft meer dan de helft een nieuwe partner, en binnen zes jaar meer dan twee derde. Mannen vinden vaker een nieuwe partner dan vrouwen, soms al kort na de echtscheiding.

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het Strategisch Programma Sociale Dynamiek en Arbeidsmarkt. Doel van dit programma is het ontwikkelen van nieuwe, samenhangende statistische informatie over arbeidsmarkt-, huishoudens-, inkomens- en vermogensdynamiek. Het programma is gericht op kwaliteitsverbetering en vernieuwing van het reguliere CBS-werkprogramma, in samenwerking met universiteiten en onderzoeksinstituten. Zie voor meer informatie:
<http://www.cbs.nl/nl/service/onderzoek/strat-ondz/SDA/index-SDA.htm>.

Een nieuwe partner brengt koopkrachtwinst met zich mee, omdat de vaste lasten met hem of haar kunnen worden gedeeld (Latten, 2003). Het vinden van een nieuwe partner na een echtscheiding is een goede manier om op een hoger koopkrachtniveau te komen (Poortman, 2002). Daarnaast kan het koopkrachtverlies worden opvangen door weer te gaan werken (vrouwen) of door meer te gaan werken (mannen en vrouwen). Ook buitenlands onderzoek laat zien dat een nieuwe partner en meer gaan werken na een echtscheiding goede manieren zijn om het financieel weer wat beter te krijgen (DiPrete en McManus, 2000).

Koopkracht

Inkomens van huishoudens die verschillen in omvang en samenstelling, kunnen aan de hand van het begrip koopkracht met elkaar worden vergeleken. Onder koopkracht wordt het besteedbare huishoudensinkomen verstaan, waarin door middel van standaardisatie rekening wordt gehouden met de kosten die de verschillende huishoudens maken. De koopkracht wordt berekend door het besteedbare huishoudensinkomen te delen door een equivalentiefactor, met het eenpersoonshuishouden als standaard. Een huishouden dat bestaat uit twee meerderjarigen, bijvoorbeeld, heeft 38 procent meer inkomen nodig om dezelfde koopkracht te bereiken dan een alleenstaande (Schiepers en Kickken, 1998).

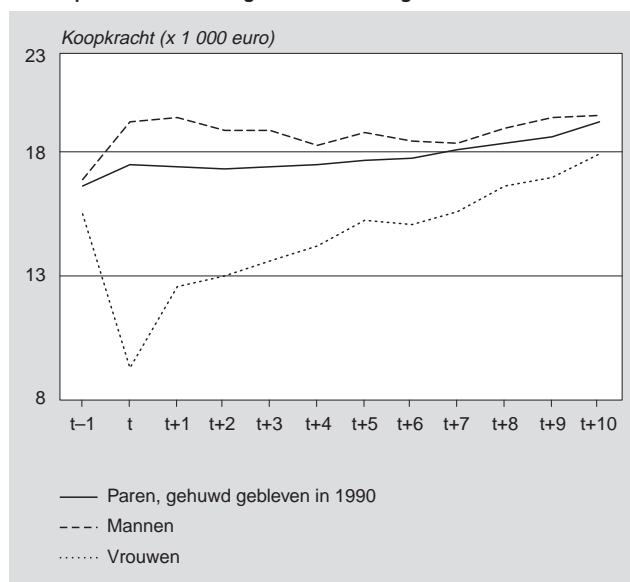
2. Koopkrachtontwikkeling na echtscheiding

Gescheiden personen, voornamelijk vrouwen, ondervinden vlak na de scheiding vaak een achteruitgang in koopkracht. De vraag die hier nader wordt onderzocht, is of deze achteruitgang in koopkracht blijvend dan wel van tijdelijke aard is. Om dit te onderzoeken is voor de totale groep gescheiden mannen en vrouwen gekeken naar de koopkrachtontwikkeling voor een zo lang mogelijke periode.

In de analyse is voor iedereen die in 1990 is gescheiden de koopkracht bepaald in het jaar vóór de scheiding tot en met tien jaar na de scheiding. De ontwikkeling van de koopkracht van gescheiden mannen en vrouwen is weergegeven in *grafiek 1* en is afgezet tegen de koopkrachtontwikkeling van een referentiegroep. Deze referentiegroep omvat personen die in 1989 en 1990 gehuwd waren, maar mogelijk wel in een later jaar zijn gescheiden.

Het onderzoek laat zien dat de koopkracht van vrouwen door de echtscheiding fors daalt en dat de koopkracht van mannen licht stijgt. Het verschil in koopkracht tussen mannen en vrouwen na de echtscheiding is in werkelijkheid echter kleiner dan hier is weergegeven. De reden is dat betaling en ontvangst van kinderalimentatie niet is onderzocht, omdat deze geldstromen in het *Inkomenspanelonderzoek* niet worden waargenomen (zie kader *Onderzoeks-*

1. Koopkrachtontwikkeling na echtscheiding in 1990

methode). Het inkomen van de ontvangers van alimentatie wordt hierdoor onderschat en dat van alimentatiebetalers overschat. De nadelige gevolgen voor vrouwen met kinderen worden overschat met ongeveer 7 procentpunten en de positieve gevolgen die mannen ondervinden als hun kind(eren) bij de moeder gaan wonen, worden overschat met ongeveer 9 procentpunten. Desondanks blijft er een verschil bestaan (zie voor meer informatie Bouman, 2004b).

De koopkracht van vrouwen is in het jaar na de echtscheiding al weer hoger dan in het jaar van echtscheiding. In de daaropvolgende jaren stijgt de koopkracht vervolgens verder. Ongeveer zeven à acht jaar na de echtscheiding is de koopkracht van vrouwen weer terug op het niveau van vóór de echtscheiding. De koopkracht van mannen blijft na de echtscheiding rond hetzelfde niveau. De koopkracht van gescheiden mannen ligt iets hoger dan die van gehuwde mannen, terwijl de koopkracht van gescheiden vrouwen onder het niveau van gehuwde vrouwen blijft. Na vijf jaar stijgt de koopkracht van mannen en vrouwen nog verder (*grafiek 1*).

2.1 Nieuwe partner

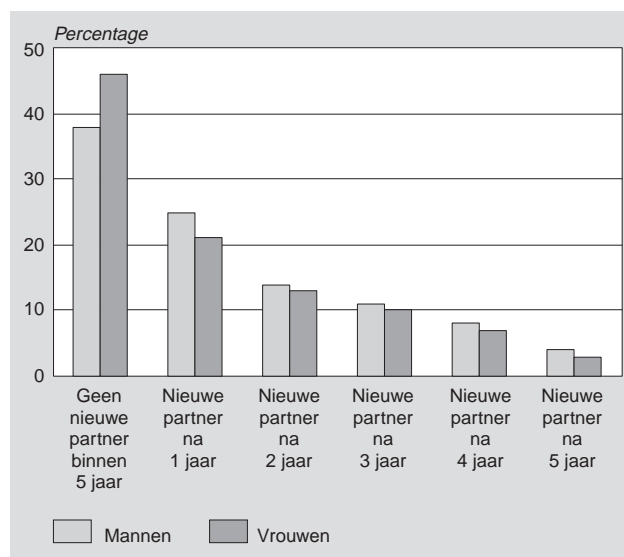
Na een daling, kort na de echtscheiding, stijgt de koopkracht van vrouwen in de jaren daarna.

Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat een groot aantal vrouwen opnieuw een partner heeft met wie ze gehuwd of ongehuwd samenwonen. Een nieuwe partner brengt een inkomen mee en de vaste lasten kunnen weer worden gedeeld.

Van de gescheiden mannen heeft een kwart binnen een jaar na de echtscheiding een nieuwe partner. Vrouwen vinden iets minder vaak een nieuwe partner. Eén op de vijf gescheiden vrouwen heeft een jaar na de echtscheiding weer een partner. Twee derde van de mannen en de helft van de vrouwen heeft binnen vijf jaar na de echtscheiding een nieuwe partner (*grafiek 2*). Deze resultaten komen ongeveer overeen met eerdere bevindingen (Van Huis en Visser, 2001). Volgens dit eerdere onderzoek had bijna

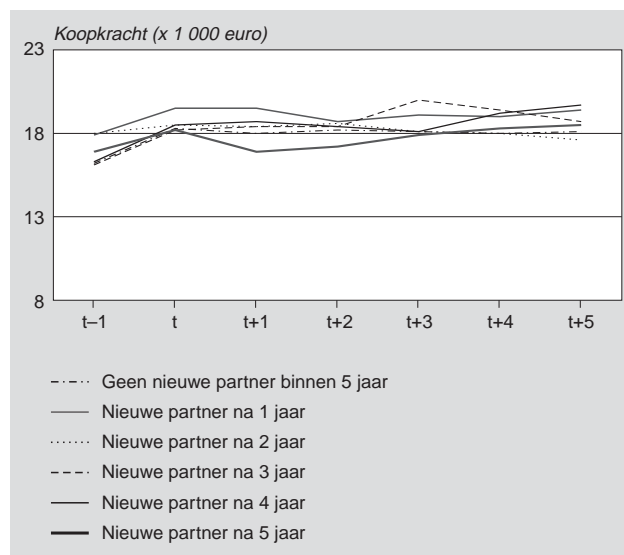
een derde van alle gescheiden mannen en vrouwen binnen een jaar na echtscheiding weer een nieuwe partner. Binnen zes jaar had meer dan twee derde weer een partner.

2. Percentage gescheiden mannen en vrouwen met een nieuwe partner

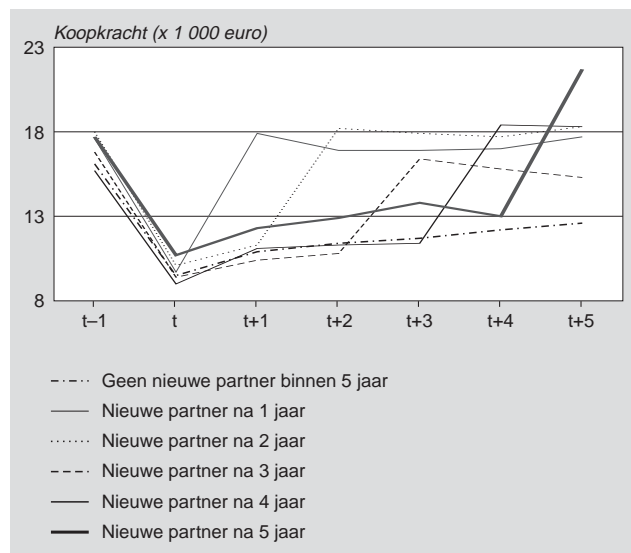
In *grafiek 3* is de koopkrachtontwikkeling in beeld gebracht van gescheiden mannen met en zonder nieuwe partner, één, twee, drie, vier en vijf jaar na de echtscheiding. *Grafiek 4* toont de ontwikkeling van de koopkracht van gescheiden vrouwen met en zonder nieuwe partner. Weergegeven is de koopkracht in een bepaald jaar, ongeacht of de nieuwe relatie in de daaropvolgende jaren nog bestond.

3. Koopkracht van mannen met en zonder nieuwe partner na echtscheiding

Met een nieuwe partner verandert de koopkracht van mannen maar weinig. De koopkracht van vrouwen met een nieuwe partner neemt daarentegen fors toe. Over het algemeen bereiken vrouwen na het vinden van een nieuwe partner hetzelfde koopkrachtniveau als vóór de echtscheiding. De koopkracht van vrouwen die binnen vijf jaar na de

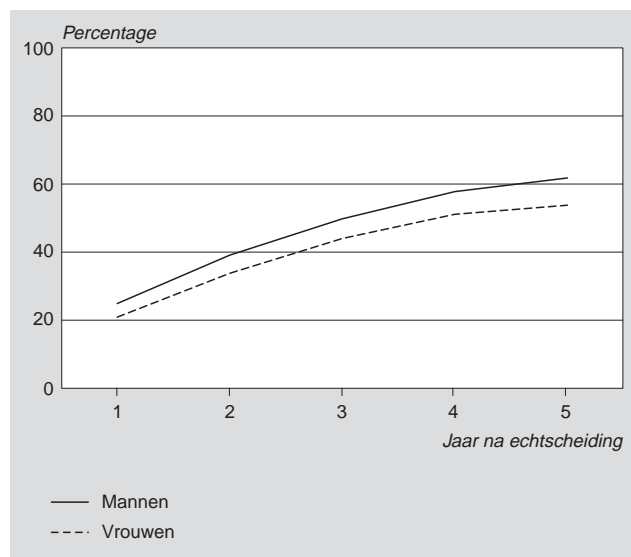
4. Koopkracht van vrouwen met en zonder nieuwe partner na echtscheiding

echtscheiding een nieuwe partner vinden, ligt zelfs aanzienlijk hoger dan in het jaar vóór de echtscheiding. Vrouwen zonder een nieuwe partner, daarentegen, hebben vijf jaar na de echtscheiding een koopkracht die gemiddeld ongeveer 3,5 duizend euro lager ligt dan in het jaar vóór de echtscheiding.

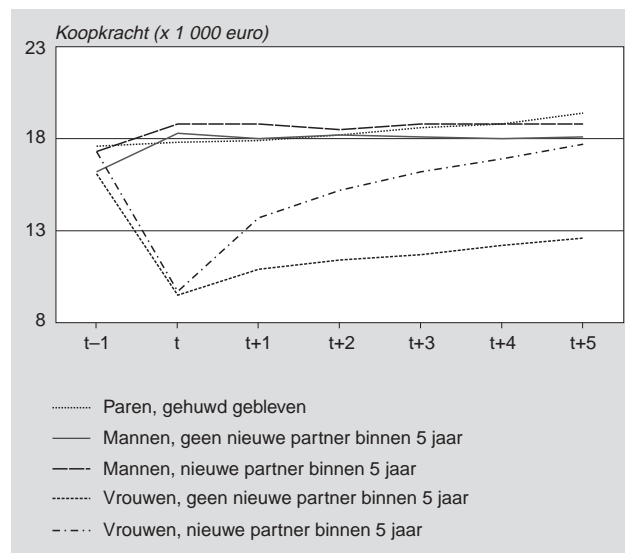
Bijna twee derde van de mannen en iets meer dan de helft van de vrouwen heeft binnen vijf jaar weer een partner (grafiek 5).

5. Percentage dat binnen vijf jaar na echtscheiding een partner heeft gevonden

Grafiek 6 laat zien dat de stijging van de koopkracht van gescheiden vrouwen samenhangt met een nieuwe partner. Vrouwen die binnen vijf jaar na de echtscheiding geen nieuwe partner hebben gevonden, hebben een beduidend lagere koopkracht dan vrouwen met een nieuwe partner. De laatstgenoemden zitten na vijf jaar weer op het koopkrachtniveau dat ze hadden vóór de echtscheiding. De koopkracht van vrouwen zonder nieuwe partner stijgt wel doordat hun eigen inkomsten stijgen (door loonsverhoging,

6. Koopkracht van mannen en vrouwen met en zonder nieuwe partner binnen 5 jaar na echtscheiding

door langer te werken of anderszins), maar blijft relatief laag.

Vijf jaar na de echtscheiding is de gemiddelde koopkracht van vrouwen met en zonder nieuwe partner respectievelijk bijna 18 duizend euro en bijna 13 duizend euro. De koopkracht van gescheiden mannen met en zonder nieuwe partner ontwikkelt zich niet anders dan die van mannen die gehuwd zijn gebleven.

De koopkracht van mannen die binnen vijf jaar na de echtscheiding een nieuwe partner hebben, ligt op bijna 19 duizend euro. Dit is iets hoger dan de koopkracht van mannen zonder nieuwe partner (iets meer dan 18 duizend euro). Vooral voor vrouwen is een nieuwe partner dus gunstig voor de koopkracht. Zoals eerder gezegd, is het verschil tussen mannen en vrouwen in werkelijkheid kleiner dan in deze grafiek gepresenteerd omdat gegevens over kinderalimentatie ontbreken.

2.2 Invloed van verandering van arbeidspositie na echtscheiding op koopkracht

Behalve door een nieuwe partner kan de koopkracht ook stijgen door meer te gaan werken of te beginnen met werken. In dit onderzoek worden transitie op de arbeidsmarkt beschreven op basis van overgangen tussen inkomensbronnen. Iemand die gedurende een gedeelte van het jaar een uitkering heeft gehad, maar het grootste deel van het inkomen met werken heeft verdiend, wordt als werkende beschouwd en niet als uitkeringsgerechtigde.

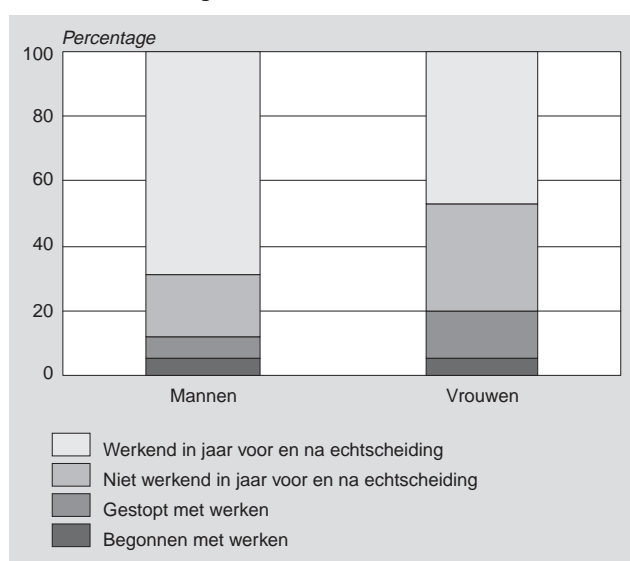
In dit onderzoek worden werkenden en niet-werkenden onderscheiden. De werkenden bestaan uit zelfstandigen en personen die in loondienst werken, ongeacht de arbeidsduur. De niet-werkenden zijn personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering, pensioenontvangers, arbeidsongeschikten en overigen (waaronder personen zonder inkomen). De in dit artikel gebruikte definities wijken in zekere mate af van de elders door het CBS gehanteerde definities. Volgens de bij de Enquête Beroepsbevolking gehanteerde definitie, bijvoorbeeld, worden personen die ten minste 12 uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend, ter-

wijl diegenen die ten minste 12 uur per week willen werken, maar niet werken of minder dan 12 uur werken, tot de werkloze beroepsbevolking worden gerekend.

Voor de meeste mannen en vrouwen verandert de sociaal-economische status door de echtscheiding niet. Van de mannen houdt 88 procent werk of uitkering, van de vrouwen 80 procent. Gekeken is of een persoon in het jaar vóór de echtscheiding en het jaar erna betaald werk verrichte. Of iemand meer of minder is gaan werken kan niet worden vastgesteld.

Grafiek 7 toont van welk percentage van de gescheiden mannen en vrouwen de sociaal-economische status al dan niet is veranderd. Van de vrouwen die zijn gestopt met werken – dus loon niet meer als voornaamste inkomensbron hebben – krijgt driekwart in het jaar na echtscheiding een werkloosheids- of bijstandsuitkering.

7. Percentage gescheiden mannen en vrouwen naar sociaal-economische categorie

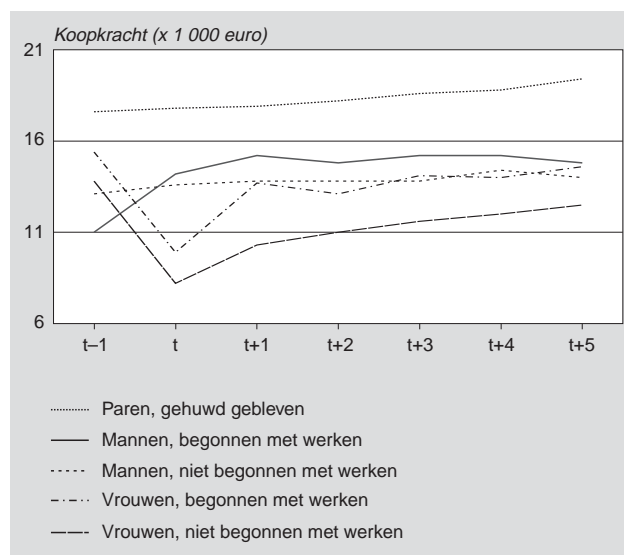

Grafiek 8 geeft weer hoe de koopkracht zich heeft ontwikkeld voor mannen en vrouwen die in het jaar na de echtscheiding zijn begonnen met werken, afgezet tegen de koopkrachtontwikkeling van mannen en vrouwen die zowel in het jaar vóór de echtscheiding als in het jaar erna niet werkten.

De grafiek laat zien dat vrouwen die na de echtscheiding zijn gaan werken een hogere koopkracht hebben dan niet-werkende vrouwen. Vrouwen die zijn gaan werken in het jaar na de echtscheiding gaan er minder op achteruit dan andere vrouwen. De koopkracht van deze vrouwen is, zowel één als vijf jaar na de echtscheiding, groter dan die van vrouwen die niet zijn gaan werken.

Mannen die na de echtscheiding beginnen met werken, gaan er in koopkracht op vooruit. Deze vooruitgang in koopkracht is groter dan die voor de mannen die niet zijn begonnen met werken. Beginnen met werken na de echtscheiding heeft dus voor zowel mannen als vrouwen een positief effect op de koopkracht. De koopkracht ligt echter nog wel een stuk lager dan de koopkracht van de gehuwde paren.

8. Koopkracht van mannen en vrouwen die na de echtscheiding wel en niet zijn begonnen met werken

3. Conclusie

In dit onderzoek is gekeken hoe de koopkracht van gescheiden personen zich in de jaren na de scheiding ontwikkelt. De belangrijkste vraag hierbij is of de nadelige gevolgen die vrouwen van de echtscheiding ondervinden blijvend zijn.

Ruim de helft van de gescheiden vrouwen heeft binnen vijf jaar na de echtscheiding een nieuwe partner. Doordat deze nieuwe partner een inkomen meebrengt en lasten niet langer alleen gedragen hoeven te worden, stijgt de koopkracht van deze vrouwen. De totale groep gescheiden vrouwen, met of zonder nieuwe partner, bevindt zich gemiddeld na zeven à acht jaar weer op het koopkrachtniveau dat ze vóór de echtscheiding hadden. Vrouwen die een nieuwe partner hebben, zitten sneller weer op hun oude koopkrachtniveau. Vrouwen die geen nieuwe partner vinden, blijven op een laag koopkrachtniveau.

De koopkrachtontwikkeling van gescheiden mannen, zowel met als zonder nieuwe partner ontwikkelt zich op ongeveer dezelfde wijze als die van mannen die gehuwd zijn gebleven. De koopkracht van mannen die binnen vijf jaar na de echtscheiding een nieuwe partner hebben, ligt wel iets hoger dan die van de mannen zonder nieuwe partner.

Ook werken na de echtscheiding beïnvloedt de koopkracht positief, voor zowel mannen als vrouwen. In de arbeidssituatie van mannen en vrouwen verandert ten tijde van de echtscheiding meestal niets. Twee derde van de mannen en bijna de helft van de vrouwen heeft zowel vóór als na de echtscheiding een baan. Slechts een klein deel van de gescheiden mannen en vrouwen (5 procent) begint met werken na de echtscheiding.

Vrouwen die zijn gaan werken in het jaar na de echtscheiding, gaan er in koopkracht het minst op achteruit. Hun koopkracht ligt, vergeleken met de koopkracht in het jaar voorafgaand aan de echtscheiding, zowel in het jaar na de echtscheiding als vijf jaar later hoger dan die van de overige vrouwen. Hetzelfde geldt voor mannen. Mannen die beginnen met werken, ondervinden de grootste vooruitgang in koopkracht.

Het effect van een nieuwe partner is groter dan het effect van betaald werk. De reden hiervan is dat meer mannen en vrouwen na de echtscheiding een nieuwe partner vinden dan er gaan werken.

Op de korte termijn heeft een echtscheiding voor vrouwen nadelige financiële gevolgen. Op de lange termijn kunnen deze negatieve gevolgen teniet worden gedaan door het aangaan van een nieuwe relatie.

Onderzoeksmethode

Demografische transitie in de individuele levensloop worden gemeten aan de hand van gegevens die de situatie laten zien op 31 december van een bepaald jaar ten opzichte van het voorgaande jaar. De ene persoon kan op dit meetmoment echter al elf maanden gescheiden zijn, een andere persoon nog maar één maand. Het gevolg van een scheiding hoeft dus nog niet altijd zijn weerslag te hebben op de waarnemingen. Aangezien de meeteenheid van de variabele die de koopkracht weergeeft in de onderzoeksbestanden de periode van één kalenderjaar betreft, zijn telkens de gegevens voor opeenvolgende jaren beschouwd: het jaar voorafgaand aan de gebeurtenis ($t-1$), het jaar van de gebeurtenis (t) en de jaren volgend op de gebeurtenis ($t+1$ tot en met $t+10$).

Omdat er gegevens beschikbaar zijn van 1989 tot 2000, kan alleen voor een echtscheiding in 1990 iets worden gezegd over de ontwikkeling van de koopkracht vanaf het jaar vóór de echtscheiding tot en met tien jaar na de echtscheiding. In dit onderzoek zijn specifiekere analyses uitgevoerd over de onderzoeksjaren 1990 tot en met 1995, waarbij gekeken wordt naar de koopkrachtontwikkeling tot vijf jaar na de echtscheiding.

De gebeurtenis 'echtscheiding' wordt gemeten als de overgang van burgerlijke staat 'getrouwd' en 'paar' in het jaar vóór echtscheiding naar 'geen paar' in het jaar van echtscheiding. In dit onderzoek wordt gekeken naar de gemiddelde absolute koopkracht van groepen personen. Iedereen met een negatieve koopkracht in één van de onderzoeksjaren is buiten de analyse gelaten. In totaal zijn in de analyse 2 096 gescheiden personen opgenomen (1990–1995). Deze personen vormen geen paar meer en leven niet langer samen. Het kan echter voorkomen dat ze op papier nog getrouwd zijn, omdat de echtscheidingsprocedure nog niet rond is. Het tijdstip van echtscheiding ligt vaak later dan het tijdstip van uit elkaar gaan. Voor de analyse zijn deze personen wel meegenomen als gescheiden, omdat ze niet meer samenleven met hun ex-partner.

Voor dit onderzoek naar koopkrachtmutaties als gevolg van echtscheiding wordt gebruik gemaakt van het *Inkomenspanelonderzoek* van het CBS. Dit onderzoek geeft informatie over het inkomen van 75 duizend huishoudens over de periode 1989–2000. Voor elk jaar zijn gegevens over dezelfde personen beschikbaar. Voor elke steekproefpersoon zijn de gegevens van alle personen die op hetzelfde adres wonen toegevoegd. Hierdoor bevat het bestand in totaal ongeveer 210 duizend personen.

De onderzoeksgegevens zijn afkomstig van administraties van de Belastingdienst en van de registraties van de studiefinanciering en de individuele huursubsidie. De kenmerken van personen worden gemeten op 31 december. Zie voor een uitgebreidere beschrijving CBS, 1997.

In het *Inkomenspanelonderzoek* wordt echter de betaling en ontvangst van kinderalimentatie niet waargenomen, omdat deze geldstromen bij de Belastingdienst niet bekend zijn. Het inkomen van de ontvangers van alimentatie in dit onderzoek wordt hierdoor onderschat en dat van alimentatiebetalers overschat. De nadelige gevolgen voor vrouwen met kinderen worden overschat met ongeveer 7 procentpunten en de positieve gevolgen die mannen ondervinden als hun kind(eren) bij de moeder gaan wonen, worden overschat met ongeveer 9 procentpunten. Desondanks blijft er een verschil bestaan (zie voor meer informatie Bouman, 2004b).

Het inkomen is gecorrigeerd voor inflatie. Deze correctie is uitgevoerd met behulp van de consumentenprijsindex, zoals gepubliceerd in *CBS-Statline*. Het laatste jaar is hierbij op honderd gesteld. De koopkracht wordt als gemiddelde weergegeven.

Literatuur

Bouman, A.M., 2004a, Financiële gevolgen van echtscheiding voor man en vrouw. *Bevolkingstrends* 52(2), blz. 19–23. CBS, Voorburg/Heerlen.

Bouman, A.M., 2004b, Financiële gevolgen van de beëindiging van ongehuwd samenwonen voor man en vrouw. *Bevolkingstrends* 52(3), blz. 67–74. CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 1997, Sociale zekerheid. In: *Sociaal-Economische Maandstatistiek* 14(2), blz. 48–53. CBS, Voorburg/Heerlen.

DiPrete, T.A. and P.A. McManus, 2000, Family change, employment transitions, and the welfare state: household income dynamics in the United States and Germany. *American Sociological Review* 65, blz. 343–370.

Huis, L.T. en H. Visser, 2001, Weer samenwonen na scheiding of verweduwing. *Maandstatistiek van de Bevolking* 49(2), blz. 17–20. CBS, Voorburg/Heerlen.

Latten, J., 2003, Dynamiek in relaties en welvaart: over singleplateau, stellenberg, gezinsdal en eenouderravijn. *Bevolking en Gezin* 32(2), blz. 35–65.

Poortman, A.R., 2002, Socioeconomic causes and consequences of divorce. Thela Thesis, Amsterdam.

Schiepers, J.M.P. en J.M.H. Kickken, 1998, Equivalentiefactoren 1990–1995. CBS, Voorburg/Heerlen.